

הכרעה במחלוקות בימינו

הרב הלל גפן

א. מבוא	3. התחייבות שאינה קצובה
ב. התגברות על טענת קים לי	4. התחייבות למכור נכס מסוים
ג. פסיקה לאשכנזים וספרדים	5. דעת הפוסקים שמנהג בתי הדין אינו מכריע מחלוקת
ד. הכרעה על פי רוב דעות	ו. הכרעה על פי מנהג ישראל
ה. הכרעה על פי מנהג בתי הדין	ז. הכרעה על פי חוקי המדינה
1. דיני מצרן	ח. סיכום
2. הטלת שבועה על מי שמנהל את כספי חברו בשכר	

א. מבוא

כל מערכת משפט חייבת לכלול מוסדות וכללים לצורך הכרעה במחלוקות. ואכן גם בתורתנו הקדושה ישנה התייחסות לכך, כפי שנאמר כבר בתורה:

כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו. ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך. על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל.¹

בהמשך לכך, תיאר הרמב"ם את אופן ההכרעה בשאלות הלכתיות:

כשהיה בית דין הגדול קיים לא היתה מחלוקת בישראל, אלא כל דין שנולד בו ספק לאחד מישראל שואל לבית דין שבעירו. אם ידעו אמרו לו, אם לאו הרי השואל, עם אותו בית דין או עם שלוחיו, עולין לירושלים ושואלין לבית דין שבהר הבית. אם ידעו אמרו לו, אם לאו הכל באין לבית

* הרב הלל גפן הוא חוקר במכון משפטי ארץ ור"מ בישיבה הגבוהה בית אל.

1. דברים יז, ח"א.

דין שעל פתח העזרה. אם ידעו אמרו להן, ואם לאו הכל באין ללשכת הגזית לבית דין הגדול ושואלין. אם היה הדבר שנולד בו הספק לכל, ידוע אצל בית דין הגדול, בין מפי הקבלה בין מפי המדה שדנו בה, אומרים מיד. אם לא היה הדבר ברור אצל בית דין הגדול, דנין בו בשעתן ונושאים ונותנים בדבר עד שיסכימו כולן, או יעמדו למנין וילכו אחר הרוב ויאמרו לכל השואלים: כך הלכה, והולכין להן.

משבטל בית דין הגדול רבתה מחלוקת בישראל זה מטמא ונותן טעם לדבריו וזה מטהר ונותן טעם לדבריו זה אוסר זה מתיר.²

הרמב"ם כתב כי ההכרעה הסופית הייתה נעשית בבית הדין הגדול על פי רוב דעות. אולם, לאחר ביטול הסנהדרין כבר אין מנגנון הכרעה במחלוקות. כיצד יש להכריע במחלוקות לאחר ביטול הסנהדרין? הרמב"ם התייחס לכך בהלכה הבאה וכותב כך:

שני חכמים או שני בתי דינין שנחלקו שלא בזמן הסנהדרין או עד שלא היה הדבר ברור להן, בין בזמן אחד בין בזה אחר זה, אחד מטהר ואחד מטמא אחד אוסר ואחד מתיר אם אינך יודע להיכן הדין נוטה, בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל.³

דהיינו, בענייני איסור והיתר ברירת המחדל היא שבדאורייתא יש להחמיר ובדרבנן יש להקל, אלא אם הדיין יודע להיכן הדין נוטה. בדיני ממונות הכלל הקובע הוא "המוציא מחברו עליו הראיה", ולכן במקרה של מחלוקת שהדיין אינו מוסמך להכריע או שאינו מצליח להכריע, ברירת המחדל היא שאין להוציא מהמוחזק, כפי שפסק הרמ"א:

ולא יאמר האדם: אפסוק כמי שארצה בדבר שיש בו מחלוקת, ואם עושה כן הרי זה דין שקר. אלא אם הוא חכם גדול ויודע להכריע בראיות, הרשות בידו; ואי לאו בר הכי הוא, לא יוציא ממון מספק, דכל היכא דאיכא ספיקא דדינא אין מוציאין ממון מיד המוחזק.⁴

הרמ"א הדגיש שגם בימינו מי שהוא "חכם גדול ויודע להכריע בראיות" רשאי להכריע במחלוקות, אולם, מי שאינו כזה אינו יכול להוציא מהמוחזק.

2. רמב"ם ממרים א, ד.

3. שם, ה.

4. רמ"א חו"מ כה, ב. הדברים לקוחים מדברי הרא"ש סנהדרין ד, ו. הרא"ש הסתמך על סגיית "שטרא זיפא" (בבא בתרא לב, ב), שם נחלקו רבה ורב יוסף והסוגיה מסכמת: "הלכתא כרבה בארעא והלכתא כרב יוסף בוזי היכא דקיימא ארעא תיקום והיכא דקיימי זוזי לוקמו".

הש"ך בקונטרס "תקפו כהן" העלה על נס את הטענה כי בכל מחלוקת לא ניתן להכריע, ואין להוציא ממון מיד המוחזק מכיוון שהוא יכול לטעון "קים לי", דהיינו, הוא סובר כדעה התומכת בכך שהממון יישאר בידו. הש"ך הוכיח את טענתו באריכות מדברי רבים מהפוסקים. ואלו מקצת דבריו:

ודע דבפולוגתא דרבוותא היכא דמצי למימר קים לי, היינו אפילו הוא מיעוט הפוסקים יכול לומר קים לי כהמיעוט ולא כהרוב ומהני תפיסתו, כן פשוט בדברי האחרונים בכמה דוכתי, והוציאו כן מהא דקי"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב...⁵

דברים אלה אמורים גם כאשר בעל הדין המחזיק עצמו לא מסביר מדוע "קים ליה" כפוסק המצדד בו, ואף כאשר המחזיק הוא עם הארץ שכלל אינו טוען "קים לי".⁶ בעקבות הש"ך עסקו אחרונים רבים בסוגיית "קים לי" ובהלכותיה.⁷

שיטת הרב עובדיה יוסף היא שיש להחזיק ברמה בדגל ה"קים לי". בדברי הפתיחה לשו"ת יביע אומר, תוך כדי דיון בשיטות הלימוד בישיבות זמננו, הוא הדגיש שעל הדיין להכיר היטב את ספרי האחרונים, וזאת בין השאר בגלל טענת "קים לי":

וביותר יש להזהיר את הדין בדיני ממונות לחפש ולבדוק הרבה בספרי האחרונים, שהרי על פי סברת שני פוסקים המזכין את הנתבע מצי המחזיק לומר קים לי כסברתם, אפילו ישנם מאה פוסקים המחייבים... והרי כל היד המרבה לבדוק בספרי האחרונים יוכל למצוא שנים מזכין על כל פנים על ידי עמל ויגיעה, כי יגעתי ומצאתי האמן (מגילה ו ע"ב), ומכיון שאין צורך שהבעל דבר בעצמו יטעון קים לי, רק על הדיין לחקור ולדעת אם יש ב' פוסקים (ואפילו אחרונים) המסייעים את המוחזק... והא ודאי שיקשה על הדיין לפסוק ולהוציא ממון, מבלי לטרוח ולעיין היטב בספרי האחרונים כדי שלא יהיה בסוג מוציא ממון שלא כדיון. ואפילו בדיעבד שפסק להוציא ממון דעת כמה פוסקים דהדר דינא. ואכמ"ל.⁸

מדבריו עולה שחובתו של דיין למצות את האפשרות לטעון "קים לי" בכל מחלוקת.

5. תקפו כהן, קכג.

6. שם, צב.

7. כגון פרשני קונטרס תקפו כהן: אורים ותומים ונתיבות המשפט, וכן כנסת הגדולה, הגהות בית יוסף, חו"מ כה, כללי הקים לי; חשק שלמה, כללי קים לי; ארח משפט (חזון), כה, כללי קים לי; ועוד.

8. שו"ת יביע אומר א, דברי פתיחה, יא.

לעומת זאת, אחרונים אחרים כתבו שחוסר היכולת להכריע במחלוקות פוגע קשות באפשרות ליישם את משפט התורה. כך כתב רבי יהונתן אייבשיץ כנגד הפוסקים שהרחיבו את ה"קים לי":

הנכון כמו שכתב הש"ך כי הכל תלוי בראות עיני הדיינין לפי עניין הנדון, וצריך ישוב גדול כי לולי זאת חס וחלילה תיפוק תורה ויהיה ממש כל דאלים גבר, ובעוונותנו הרבים נשכח התורה מאתנו אשר אין בכל חושן משפט ממש דין אחד שאין בו בכללים או בפרטים מחלוקת הפוסקים ראשונים או אחרונים. ואם כן לשוא עמלו בונים הפוסקים ומחברים בראיות שונות ופלפול עמוק בתורה, כי לעולם המוחזק יטעון קים ליה וחס וחלילה תורתנו הפקר, ולכן צריך ישוב רב. ובפרט דין שנזכר בשולחן ערוך והמחבר והרמ"א השמיטו דעת החולק... וכן דן אני ובא מבלי לטעון קים ליה כדעת החולק.⁹

דברים חריפים וגורפים עוד יותר כתב הרב יעקב חגיז:

שאלה: אם דנין בירושלם תבנה ותכונן קים לי? תשובה: קים לי בגואי שאיני דן כזה דאם כן בטלת כל החשן משפט מן העולם ויש טענות הרבה כנגדו וחס ליה לזרעא דאבא אעפ"י שיצא מפי גדולים, וקורא אני בזה עד מתי אתה מכלה ממונם של ישראל ונותן יד לפושעים ולחמסנים. וחוששני שברוב הימים יבאו לבטל כל דיני הגמרא באומרם קים לי כהאי תנא או כהאי אמורא בטענה שהיא בלבי גלויה ומלבא לפומא לא גליא.¹⁰

גם הריא"ה הרצוג¹¹ כתב כי צריך לצמצם את האפשרות לטעון "קים לי". במסגרת זו לא נדון בכללי ה"קים לי" שעסקו בהם רבים בהרחבה גדולה,¹² אלא בשאלה כיצד ניתן להסמיך את בית הדין להכריע במחלוקות ובכללי הכרעה שונים.

ב. התגברות על טענת קים לי

בחלק זה של המאמר נדון בדרכים להתגבר על טענת "קים לי", ובעיקר על ידי הסכמה מפורשת או מכללא של הצדדים כי בית הדין יוכל להכריע במחלוקות.

9. אורים ותומים על תקפו כהן, קבג"רכד.

10. שו"ת הלכות קטנות א, קפב.

11. הריא"ה הרצוג, תחוקה לישראל ע"פ התורה ב, עמ' 137-138.

12. ראו במקורות המוזכרים בהערה 7.

בשו"ת דרכי נועם כתב כי במקרה שבו הצדדים הסמיכו במפורש את בית הדין להכריע במחלוקות לא ניתן לטעון "קים לי":

וכתב הרדבא"ז ז"ל עוד אני אומר שאם הדיין מומחה לרבים והוא דעתו לפסוק כאחת מבעלי המחלוקת לא מצי בעל דין למימר קים לי כדברי החולק אלא מוציאיין ממנו בעל כורחו דלא עדיף מהפקר ממון או הפקעתו דכיון שהוא מומחה אין לו אלא מה שענינו רואות לזמנו ושעתו עכ"ל.

והשתא אין לנו מומחה שיוכל להפקיר ממון או להפקיעו ומכל מקום נפקא מינה לכשקבלוהו עליהם לדין ביניהם כפי מה שיוורוהו מן השמים שאין בעל דין יכול לומר קים לי בהפך כמו הכת האחרת.¹³

הרדב"ז כתב שדיין מומחה יכול להכריע במחלוקות גם בימינו. הדרכי נעם הביין שמומחה יכול להכריע, לכל הפחות מדין "הפקר בית דין", ומכאן הוא הסיק שהצדדים יכולים להסמיך את בית הדין להכריע במחלוקות.

בבתי הדין לממונות נהוג שבמסגרת החתימה על הסכם הבוררות, הצדדים מאפשרים לבית הדין לדון "בין לבין ובין לפרשה". אחת ההשלכות של הסמכה זו היא שהצדדים אינם יכולים לטעון "קים לי". כך כתב הרב זלמן נחמיה גולדברג:

ונחלקו הפוסקים (עיין בקיצור תקפו כהן שהאריך בזה, וכן בקונטרס הספיקות), אם מוציאיין ממון על פי רוב פוסקים או יכול לומר קים לי כדעת המיעוט. ונראה (עוד) שבקבלו עליהם לדון הן לדין והן לפרשה יש להוציא ממון על פי רוב פוסקים, ולא להתחשב בטענת קים לי. וגם אם קבלו פשרה קרובה לדין, גם כן מסתבר שיש לפסוק כרוב הפוסקים ולא לדון בקים לי, [משום] שזה שאין לטעון קים לי, נראה שהוא [בגדר] "קרובה לדין", הן מצד שיש הרבה חולקין וסוברים שאין לטעון קים לי...¹⁴

אם כן, רצוי לקבוע במפורש כי בית הדין יוסמך להכריע במחלוקות, אולם, כדיעבד ניתן לסמוך על הנוסח הכללי "בין דין בין לפרשה" המקובל בהסכמי הבוררות.

ג. פסיקה לאשכנזים וספרדים

לאחר הסמכה של בית הדין יש לשאול האם על בית הדין להחיל פסיקה זהה או שונה לאשכנזים ולספרדים, ונבאר. במסגרת הדיון על "קים לי" כתבו רבים מהפוסקים שמי שמשתייך לעדה שקיבלה על עצמה פוסק מסוים, אינו יכול לטעון

13. שו"ת דרכי נועם חו"מ, טו.

14. הרב זלמן נחמיה גולדברג, "שבחי הפרשה", משפטי ארץ א: דין דיין ודיין, עמ' 79.

"קים לי" כפוסק החלוק עליו. זאת, מכיוון שחכמי דורם של השו"ע והרמ"א קיבלו עליהם את פסיקתם כפסיקה מחייבת, הרי הם נחשבים כמרא דאתרא (השו"ע ליוצאי עדות המזרח; הרמ"א ליוצאי עדות אשכנז), ואין לומר "קים לי" נגד המרא דאתרא.¹⁵ עיקרון זה מופיע כבר בדברי הרדב"ז:

והוי יודע דמצרים אתריה דהרמב"ם ז"ל הוא ולא מצי שום בעל דין לומר קים לי כפלוגי גאון נגד דברי הרב ז"ל וכן כל המלכות כלו וכל ארץ תימן וכן שמעתי שדין בארץ המערב על פיו.¹⁶

בעקבות זאת, כתבו הפוסקים שאם התובע והנתבע הם מאותה עדה (שניהם ספרדים או שניהם אשכנזים) אזי הדין יהיה כפי השיטה המוסכמת על עדה זו (ספרדים לפי השו"ע ואשכנזים לפי הרמ"א). במקרה כזה לספרדי אין אפשרות לטעון "קים לי" כרמ"א, ולאשכנזי אין אפשרות לטעון "קים לי" כשו"ע, ואפילו כאשר צדדים אלו נמצאים בבית דין שדייניו נמנים על העדה הנגדית – על הדיינים לפוסק לפי השיטה שהמתדיינים קיבלו על עצמם.¹⁷

לעומת זאת כאשר המתדיינים אינם מאותה עדה – כגון ספרדי התובע אשכנזי, או אשכנזי התובע ספרדי – במקרים כאלו יוכלו הנתבעים לומר "קים לי" כדעה המקלה עמם, כגון, ספרדי על פי הרמ"א, ואשכנזי על פי השו"ע. וכן כתב בספר ארח משפט:

דבר זה כל כך פשוט בעיני, שבין אם יהיה התובע או הנתבע בחו"ל, שהם הזוכים בטענת קים לי נגד מרן, גם שכנגדו היושב בארץ ישראל שפיר מצי לזכות בטענת קים לי אפילו נגד מרן. שאין סברא לומר שבני ארץ ישראל קבלו עליהם סברת מרן לחייב את עצמם בכל צד, שאם יהיה בן חו"ל מוחזק זוכה בטענת קים לי אפילו נגד מרן, ואם יהיה בן ארץ ישראל מוחזק לא יוכל לזכות בטענת קים לי נגד מרן, שבאמת כל כיוצא בזה לקתה מדת הדין.¹⁸

אולם בימינו כאשר אנשים מעדות שונות חיים ביחד, במדינת ישראל ומחוצה לה, ויש ביניהם עסקים התוצאה בלתי סבירה, שהרי אדם אינו בודק בטרם עסקה את העדה של הצד השני, ונמצא שאין לו דרך לדעת מראש איזה דין יחול במקרה של מחלוקת, ואם כן, אין לו דרך לוודא שהוא פועל על פי דעת הפוסק שתחול עליו.

15. שו"ת יביע אומר ז, חו"מ ב, אות א"ב; ברכי יוסף חו"מ כה, כו"כ; שו"ת מהרי"ף, סא; שו"ת חוות יאיר, קסה; נתיבות המשפט קיצור כללי תפיסה, כ; ועוד.

16. שו"ת רדב"ז ב, תתכה.

17. שו"ת זרע אברהם חו"מ, ג.

18. ארח משפט כה, כללי קים לי, יד; הובאו דבריו בשו"ת יביע אומר ז, חו"מ, ב, ד, והסכים עמו.

יתרה מזאת, בשו"ת מנחת יצחק כתב: "ומי שמע כזאת בבתי דיני ישראל לחלק בזה בין ספרדי לאשכנזי".¹⁹ וכוונתו שיש לטעון "קים לי" כדעת הרמ"א גם לספרדים וכדעת השולחן ערוך גם לאשכנזים. מדבריו למדנו שדין אחד הוא לכל העדות.

גם הרב רצון ערוסי כתב שבימינו אין לנהוג כך, ואלו דבריו:²⁰ לענ"ד אין לדון בעניין ה"קים לי" על בסיס עדתי, ספרדי, אשכנזי ותמני, כי ברוך ה' הולכים ומתרבים הנישואין הבין-עדתיים בישראל, וכן הולכים ומתרבים תלמידים מעדות שנות, בני ישיבות שונות. לכן קשה בימינו לקבוע מיהו בן עדה מסוימת, אם אביו בן למשפחה בין-עדתית, ואמו בת למשפחה בין-עדתית, וכיוצא בזה.

לפיכך ראוי לכתוב במפורש כי בית הדין יחיל הלכה אחת על כל המתדיינים בפניו.

ד. הכרעה על פי רוב דעות

עד כאן עסקנו בשאלה האם ניתן להסמיך את בית הדין להכריע במחלוקות והמסקנה הייתה שהדבר אפשרי. כעת נבחן כמה כללי הכרעה במחלוקות שעל פיהם יוכל בית הדין לפעול. בראשית הדברים נזכיר את דברי הפוסקים שדיין רשאי להחליט על פי שיקול דעתו כאשר יש לכך נימוקים. בנוסף לכך נסקור מספר כללי הכרעה.

כאשר בית דין יושב ודן בדין מסוים, והדיינים נחלקים ביניהם, ההכרעה נקבעת על פי רוב הדיינים שדנו בדין זה, על פי מה שאמרה התורה "אחרי רבים להטות".²¹ וכך לשון הרמב"ם:

והמצוה הקע"ה היא שצוה לנטות אחרי רבים כשתפול מחלוקת בין החכמים בדין מדיני התורה כלם. וכן נמשך ונטה בדין פרטי גם כן בדין ראובן ושמעון, דרך משל כשתפול המחלוקת בין דייני עירם אם שמעון הוא

19. שו"ת מנחת יצחק ו, קע. וראו שו"ת עטרת פז א, ג, חו"מ, ו, שהביא את דבריו וחלק עליו, והרב ניסים קרליץ, חוט השני הל' נדה, קפח, כתב שעל הדיין לפסוק בדיני ממונות על פי העדה שלו ולא על פי העדה של בעלי הדין. וראו עוד פסקי דין ירושלים ט, עמ' לא.

20. הרב רצון ערוסי, "התחשבות בטענת 'קים לי' בבתי הדין לממונות", אמונת עתיד 122, עמ' 96.

21. שמות כג, ב.

חייב או ראובן, נמשך אחר הרוב. והוא אמרו יתעלה (משפטי' כג) "אחרי רבים להטות".²²

לפי הרדב"ז הולכים אחר רוב גדול גם במחלוקת הפוסקים שלא ישבו יחד, ומוציאים ממון על פיהם:

עוד אני אומר דלא אמרינן דמצי למימר קים לי כפלוגי פוסק אלא היכא שהם אחד כנגד אחד או שנים כנגד שנים אלא שהדיין אשר בא לפניו המעשה סובר כחד מינייהו אז מצי איך למימר תביא ראיה שאין הלכה כפלוגי ותוציא ממני אבל כשיחיד חולק על רבים או רבים כנגד מרובים לא אמרה אדם מעולם דאם כן בטלת מה שכתוב בתורה אחרי רבים להטות וקרא איירי בין לאפוקי ממונא בין לאוקומי ממונא וכן לענין דיני נפשות אפילו שרבו המחייבים יאמר קים לי כאותם הפוטרים.²³

דהיינו, כאשר מדובר על מחלוקת בלתי שקולה מבחינה כמותית, ופוסקים רבים תומכים באחת העמדות, יש להכריע על פיהם, ולא ניתן לטעון "קים לי". אמנם לדעת רוב הפוסקים הכלל "אחרי רבים להטות" נאמר דווקא בבית דין כאשר כל הדיינים יושבים כולם כאחד ונושאים ונותנים בדבר (כפי שהיה בסנהדרין וכפי שמתקיים בכל דין גם בימינו), אבל הכלל אינו תקף לגבי הפוסקים שכתבו כל אחד דעתו בספרו ולא ישבו כאחד ונשארו ונתנו בדבר. זאת, מכיוון שייתכן שאם המרובים היו שומעים נימוקי המיעוט היו חוזרים בהם. וכך כתב הרשב"א:

שאיין הולכים אחר הרוב אלא כשרבו המזכים על המחייבים או המחייבים על המזכים מתוך משא ומתן של כולם, אבל כשהמיעוט איננו – לא, שאילו היה שם אותו האחד שמא היה מראה טעם הפך מה שהסכימו הרוב ויודו הרוב בכך... ואין רוב בכל מקום אלא רוב הבא מתוך הכלל ומתוך משא ומתן...²⁴.

תוספות הסבירו את ההליכה אחר הרוב בבית הדין קצת אחרת:

גבי דיינים שאני דחשיב מיעוט דידהו כמי שאינו וליכא למימר התם אוקי ממונה בחזקת מריה דהא בית דין מפקי מיניה, אבל גבי שאר ממון דאיכא מיעוט וחזקה לא אזלינן בתר רובא.²⁵

22. ספר המצוות לרמב"ם, מצות עשה קעה.

23. שו"ת רדב"ז ד, קטז (אלף קפז).

24. שו"ת הרשב"א ב, קד, הובא בבית יוסף חו"מ יג, בסופו.

25. תוספות בבא קמא כזב, ד"ה קמ"ל.

כלומר, בבית הדין המיעוט בטל ביחס לרוב. לעומת זאת, כאשר המחלוקת היא בין תלמידי חכמים שאינם יושבים ביחד בבית הדין אין ביטול כזה. מהר"א ששון²⁶ הסביר את דברי התוספות על פי סברת הרשב"א. התורה אמרה "אחרי רבים להטות" כאשר בית דין דן במקרה מסוים וכל הדיינים דנים יחד זה כנגד זה, ואז המיעוט בטל. אבל בכל מקום אחר אין הולכים בממון אחר הרוב, זה הבסיס לטענת "קים לי" (שנדונה לעיל), שאין להוציא ממון מן המוחזק כאשר על פי מיעוט הפוסקים הוא מחזיק כדין.

לסיכום עניין זה: לדעת רוב הפוסקים, במקרה של מחלוקת הלכתית אין חובה לפסוק על פי רוב דעות, אולם הדעת נותנת שבמקום שבו הוסמך בית הדין להכריע במחלוקת, יש עדיפות להכרעה כדעת הרוב ובוודאי כאשר מדובר על רוב גדול, או במקרה שכל הפוסקים עומדים כנגד דעת יחיד.²⁷ חשוב לציין כי גם כאן נדרש שיקול דעת מצד בית הדין כדי להעריך את חשיבותן של עמדות הפוסקים ואת מידת הזיקה שלהן לנושא הנדון. ממילא ברור שלא מדובר על ספירה טכנית של פוסקים.

ה. הכרעה על פי מנהג בתי הדין

יש סוברים שכאשר ישנה מחלוקת בין הפוסקים, ולדעת הרוב יש להוציא ממון מהנתבע ולדעת המיעוט אין להוציא, ומנהג בתי הדין לפסוק כדעת הרוב, יש להכריע כדעת הרוב. לפי דעה זו זהו המושג "סוגיא דעלמא" המוזכר בסוגיית טעות הדיינים.²⁸ דיין שפסק בניגוד למנהג בתי הדין נחשב "טועה בשיקול הדעת", וכך הדבר מוגדר בשולחן ערוך:

טעה בשיקול הדעת, כגון דבר שהיא מחלוקת תנאים או אמוראים ולא נפסקה ההלכה כאחד מהם בפירוש, ועשה כאחד מהם ולא ידע שכבר פשט המעשה בכל העולם כדברי האחד.²⁹

הסבר זה מופיע בשו"ת דרכי נועם:

וכן אי סוגיין דעלמא כמו הכת האחת לא מצי בעל דין למימר קים לי כמו האחרת דהא חשבינן ליה טועה בשקול הדעת.³⁰

26. שו"ת תורת אמת, רז.

27. ש"ך חו"מ ט, יב.

28. סנהדרין לג, א.

29. שולחן ערוך חו"מ כה, ב.

30. שו"ת דרכי נועם חו"מ טו.

רוצה לומר, לא ניתן לטעון "קים לי" כנגד מנהג בתי הדין, וכך כתבו פוסקים נוספים.³¹ מכאן למדנו שכאשר בית הדין הוסמך להכריע במחלוקות, בוודאי שהוא יכול להכריע על פי מנהג בתי הדין ולהוציא ממון.

1. דיני מצרן

תרומת הדשן מוכיח שבדיון על תחולתו של "דינא דבר מצרא" הקונה נחשב מוחזק, משום שמן התורה הקרקע שייכת לו וחכמים הם שתיקנו שעליו לעשות הטוב והישר ולהניח את הקרקע למצרן. משום כך הרמב"ם³² כתב שבמקרה של ספק הקרקע נשארת בידי הקונה. למרות זאת, במקום שבו יש מחלוקת ויש מנהג שהמצרן זוכה בקרקע, הולכים אחר המנהג, כלומר מוציאים את הקרקע מידי הקונה ונותנים אותה למצרן:

ואי לאו דכתב דלא נהגו לזכות הלוקח היה נראה לומר בפלוגתא דרבוותא זוכה הלוקח דאיהו מיקרי מוחזק... אלא משום דכתב דלא נהגו כן איכא למימר דלא חיישינן להא דפליג אור זרוע, כי היכי דלא חיישינן לדברי רבנו תם דפסק דאין דינא דבר מצרא בבתיים, כיון דראבי"ה ומהר"ם ואשירי כתבו דלא נהגו כן.³³

תרומת הדשן הביא שתי מחלוקות בדיני מצרנות שבהן נהגו להכריע לטובת המצרן. המחלוקת הראשונה היא כאשר המצרן הוא בעל דירה ולקונה אין דירה, והמנהג הוא שזכות המצרן גוברת והוא מוציא מיד הלוקח. המחלוקת השנייה היא האם יש זכות למצרן גם בבתיים או שמא רק בקרקע, והמנהג הוא שיש זכות גם בבתיים. דברי תרומת הדשן הובאו על ידי כמה פוסקים.³⁴

2. הטלת שבועה על מי שמנהל את כספי חברו בשכר

במשנה³⁵ נאמר שאם שותף אחד חושד בחברו שלקח לעצמו חלק מכספי השותפות הוא רשאי להשביעו שלא נטל לעצמו דבר, למרות שאין לחושד טענת ברי אלא חשדות בלבד. הגמרא³⁶ הסבירה שהטעם הוא משום ש"מורו בה

31. ראו גם: חשק שלמה, כללי קים לי, צד. ובספרי אחרוני זמננו: עמודי משפט (טהרני), ג, עמ' מא; תפארת יצחק (סופר), עמ' קלא; מאמר יעקב, כ, עמ' נט; שו"ת משיב משפט עמ' שנא.

32. רמב"ם שכנים יב, יב.

33. שו"ת תרומת הדשן, שמ.

34. בית יוסף חו"מ, קעה; שו"ת פרח מטה אהרן (א, ס, דף קטז, ב); פסקי דין רבניים א, 201, עמ' 209, בפני הדיינים הרב א' גולדשמידט, הרב א"א קרליץ הרב י' בבליקי.

35. שבועות מה, א.

36. שם, מח, ב.

היתרא", כלומר השותף טורח בממון המשותף ולכן הוא עלול להורות היתר לעצמו לקחת יותר מהמגיע לו כשכר עבור טרחתו, משום כך מטילים עליו שבועה כדי להרתיע אותו.

רבנו תם³⁷ הסיק מכך שאם אדם עוסק בממון חברו ומקבל שכר עבור טרחתו, אין חשש שיורה היתר לעצמו, ולכן אין להטיל עליו שבועה. הרמב"ם לעומת זאת לא הבחין בין המקרים. המחלוקת הובאה בשו"ע.³⁸ הנודע ביהודה כתב שיש לחייב שבועה גם מי שמקבל שכר עבור טרחתו, מכיוון שזה מנהג בתי הדין:

וכל שטרי עסקא יוכיחו שהרי אין להם היתר אלא בנותן שכר עמלו ובכל יום בכל בתי דינים שבישראל אם טוען 'לא הרווחתי' חייב לישבע, ואם לא כן לא שבקת חיי ויבוטל היתר זה של עסקא, וכל אחד יתיירא ליתן בעסקא שיטעון 'לא הרווחתי', וכל עיקר סמיכות המלוה על השבועה וכזה אנו דנין בכל עת בכל בתי דינין שראיתי ושמעתי.³⁹

דהיינו, שטרי עסקא מבוססים על כך שהמתעסק חייב שבועה אם יטען שלא הרוויח, וניתנת לו האפשרות לפדות את השבועה בתשלום קבוע מראש. אמנם לפי רבנו תם אין המתעסק חייב שבועה, מכיוון שהוא מקבל שכר עבור טרחתו ואין חשש במקרה כזה שיורה היתר לעצמו. מכאן, מוכיח הנודע ביהודה, שהמנהג הוא לא כשיטת רבנו תם.

פתחי תשובה⁴⁰ כתב שיש לדחות את ראייתו של הנודע ביהודה, מכיוון שבשטרי עסקא יש טעם ייחודי לחייב שבועה⁴¹ ואין להסיק מכך לכל מי שטורח בתמורה לשכר. הפתחי תשובה לא חלק על כך שמנהג בתי הדין מכריע מחלוקת, אלא על כך שאין ללמוד ממנהג הנוגע לעסקא על מחלוקת הראשונים.

3. התחייבות שאינה קצובה

לדעת הרמב"ם אדם אינו יכול לחייב עצמו בדבר שאינו קצוב: "חייב עצמו בדבר שאינו קצוב, כגון שאמר הריני חייב לזון אותך או לכסות אותך חמש שנים, אף על

37. תוספות שם, ד"ה מורו.

38. שולחן ערוך חו"מ צג, ד.

39. שו"ת נודע ביהודה קמא, חו"מ, ל.

40. פתחי תשובה חו"מ צג, ז.

41. או מהטעם שכתב **נתיבות המשפט** (צג, ג) שבשטרי עסקא הייתה תקנה מיוחדת של מהר"ם לחייב שבועה, או מהטעם שכתב בשו"ת **בגדי ישע** (מו) שרבנו תם פטר משבועה דווקא במקום שאדם מקבל שכר מלא לפי שווי הטרחה והעמל, אבל למתעסק נותנים פרוטה בתחילת העסקא או מטבל עמו בציר ולכן יש חשש שגם הוא יורה היתר לעצמו.

פי שקנו מידו לא נשתעבד. שזו כמו מתנה היא, ואין כאן דבר ידוע ומצוי שנתנו במתנה. וכן הורו רבותי.⁴² הראב"ד וראשונים נוספים חלקו על הרמב"ם. השו"ע הביא את דעת הרמב"ם, אך כתב: "וחלקו עליו כל הבאים אחריו לומר שהוא משתעבד, והכי נקטינן".⁴³

נחלקו אחרונים האם המוחזק יכול לומר "קים לי" כרמב"ם. הש"ך⁴⁴ הביא את דעת מהר"י בן לב ואחרונים נוספים שסברו שאי אפשר להוציא מהמוחזק נגד דעת הרמב"ם, אך הוא חלק עליהם וכתב שאין אומרים "קים לי" כדעת היחיד, והרי כאן הרמב"ם חולק על כל גדולי הראשונים.

הריא"ה הרצוג והרבצ"ח עוזיאל נשיאי בית הדין הגדול⁴⁵ כתבו שמנהג בתי הדין הוא שיש תוקף להתחייבות שאינה קצובה, בניגוד לרמב"ם. כן כתבו דיני בית הדין הרבני הגדול הרב יעקב הדס, הרב יוסף שלום אלישיב, והרב בצלאל זולטי:

מעשים בכל יום וכן המנהג בבתי הדין בארץ דעבדינן עובדא כמרן בהתחייבות בדבר שאינו קצוב, וכן העידו גם הגריא"ה ז"ל והרבצ"ע ז"ל שמנהג בתי הדין לחייב גם בדבר שאינו קצוב ודלא כהרמב"ם.⁴⁶

קדם להם בשנים רבות שו"ת בית אפרים שכתב: "כל בתי דינין שבישראל פוסקים לחייב המחייב בדבר שאינו קצוב".⁴⁷

4. התחייבות למכור נכס מסוים

התחייבות לעשות מעשה היא בגדר "קניין דברים", ואינה חלה גם אם עשו על כך מעשה קניין. לדעת קצות החושן⁴⁸ גם התחייבות למכור נכס היא התחייבות לעשות מעשה ועל כן אינה חלה. לעומת זאת נתיבות המשפט⁴⁹ סובר שלהתחייבות למכור נכס מסוים יש תוקף.⁵⁰ דעת רוב האחרונים היא כנתיבות המשפט, וכתבו שכך הוא המנהג.⁵¹

42. רמב"ם מכירה יא, טז.

43. שולחן ערוך חו"מ ס, ב.

44. ש"ך חו"מ ס, יב.

45. אוסף פסקי דין של הרבנות הראשית א, עמ' קנא.

46. פסקי דין רבניים ד, 289, עמ' 302.

47. שו"ת בית אפרים חו"מ עה.

48. קצות החושן רג ב, רו א.

49. נתיבות המשפט לט, יז.

50. ראו: הרב דוד בס, "תוקפם ההלכתי של חוזים", כתר א, עמ' 47. ראו גם: הרב יעקב כהן, עמק

המשפט א, ו.

51. שו"ת לחם רב, קמז.

בספר עמק המשפט⁵² כתב שהרב יוסף ש. אלישיב נשאל על כך ואמר שאי אפשר לומר אפילו 'קים לי' כדעת קצות החושן, אבל לא כתב מה טעמו. נראה שטעמו הוא משום שדעת קצות החושן מנוגדת למנהג, כמו שכתב הרב הרצוג:

ואולם העיקרון של ההתחייבות תופס מקום בכל המקרים של מו"מ ונתקבל בישראל ודנים על פיו. והנראה שהונהג כך שלא לנעול דלת, והיינו כדי לסול את המסילה למשא ומתן בישראל, וקיבל תוקף של מנהג בהסכמת בתי הדין, ונעשה כדין תורה.⁵³

5. דעת הפוסקים שמנהג בתי הדין אינו מכריע מחלוקת

אמנם הרב עובדיה יוסף חלק על כך, וכתב שלא ניתן להכריע על פי המנהג,⁵⁴ ונראה שכוונתו למנהג בתי הדין.⁵⁵ והוא הביא כמה אחרונים שהלכו בדרך זו, כגון המהרש"ך שכתב:

ובדרך הזאת דרכו לפסוק כל גדולי המורים אשר שמענו שמעם, דבכל מידי דאיכא פלוגתא דרבוותא, שיכול המוחזק לומר קים לי כהני רבוותא, אפילו נגד הרוב, משום דקיימא לן כשמואל (ב"ק כז ע"ב) שאין הולכין בממון אחר הרוב, ואין לנו להכריח בסברת הפוסקים הקדומים, ולעמוד עליהם לראות על מי ראוי לסמוך יותר, ואעפ"י שיאמרו החולקים, שמעשים בכל יום שנוהגים לעשות היפך סברת שכנגדם.⁵⁶

בשיטתו הלכו רבים מתלמידיו, ופסקו שאפשר לומר 'קים לי' גם נגד המנהג.⁵⁷ אולם מכיוון שרבים מפוסקי ההלכה כתבו שבמקרה של מחלוקת יש ללכת אחר מנהג בתי הדין לפסוק כאחת הדעות, ניתן לפסוק כמותם, בוודאי אם הדבר ייכתב בסדרי הדין של בית הדין.

52. עמק המשפט א, עמ' סז.

53. הריא"ה הרצוג, פסקים וכתבים ט, כו.

54. שו"ת יביע אומר, ג, חו"מ, ד, י.

55. אולם ראו בספר בית ראובן (ללוש), כו בהערה, שכתב שבוודאי אין כוונת הרב יוסף למנהג הציבור או לפסק שהתקבל על הציבור, אלא למנהג של בית דין מסוים לפסוק כדעה מסוימת ולכן אין הדבר מחייב את כל הציבור. ולא נתבררו לי דבריו.

56. שו"ת מהרש"ך א, ה. הביאוהו שו"ת בית דוד חו"מ ה, טו, אהל יצחק (חסיד) חו"מ, א.

57. ראו: שערי עזרה (טאראב), כד, עמ' שמז.

ו. הכרעה על פי מנהג ישראל

פוסקים רבים כתבו שאחד השיקולים שעל פיהם ניתן להכריע במחלוקת הוא מנהג ישראל. רוצה לומר, במקרה שבו הציבור נוהג כאחת הדעות בהלכה, יש בכך הכרעה לטובת אותה דעה.

שימוש בנימוק זה מופיע כבר בדברי ראשונים, כגון בנוגע למחלוקת שהוזכרה לעיל לגבי התחייבות שאינה קצובה: הרשב"א⁵⁸ חלק על הרמב"ם וסבר שיש תוקף להתחייבות כזו ולאחר הבאת ראיותיו כתב: "שלא נתכוונו בזה דברי הרב ז"ל ופוק חזי מאי עמא דבר". כלומר הרשב"א הביא סיוע לשיטתו ממנהג ישראל להתחייב התחייבות שאינה קצובה.

חשוב להדגיש, ברור שיש תוקף למנהג כאשר הוא משפיע על גמירות דעתם של בני אדם, אולם, במקרה זה, לכאורה⁵⁹ מחלוקת הראשונים אינה עוסקת בשאלה אם ישנה גמירות דעת אלא אם יש תוקף להתחייבות, ובכל זאת סבר הרשב"א שהמנהג מהווה בסיס להכרעה.

גם הש"ך דחה הסתמכות על שיטת הרמב"ם בגלל מנהג העולם: "שאינן הנתבע יכול לומר קים לי כהרמב"ם והמנהג פשוט להתחייב וכו', וכן עושים מעשים בכל יום"⁶⁰.

אפשר להסביר את הדברים על פי מה שכתב הרדב"ז. כאמור לעיל הרדב"ז סבר שיש ללכת אחר הרוב גם כשהצדדים במחלוקת לא ישבו יחד, הוא התייחס לשיטת המרדכי שהוא המקור לדין "קים לי" וכתב כך:

ועוד אני אומר דעד כאן לא קאמר מהר"ר יוסף קולון בשם המרדכי דמצי למימר קים לי כפלוגי להחזיק הממון בידו אלא היכא דלא קבלו עליהם לדון כפלוגי פוסק או שלא נהגו לדון כאחד מן הפוסקים. אבל היכא דנהגו לפסוק כדעת הרמב"ם ז"ל כי אתרין או כדעת הרא"ש ז"ל כי אתרייכו לא מצי למימר קים לי כפלוגי שהרי כל השטרות וכל ההלואות לדעת אותו פוסק נעשו והוי כאלו קבלוהו עליהם... דאי לא תימא הכי לא שבקת חיי לכל בריה דאפילו שהוא חכם גדול לא תקיף ידיעתו לכל הפוסקים כי אפשר שיש פוסק א' שהוא לא ראה ויאמר בעל הדין קים לי כאותו פוסק

58. שו"ת הרשב"א ד, קמה.

59. אמנם ייתכן שגם כאן המחלוקת היא בהבנת גמירות הדעת של הצדדים לעסקה.

60. ש"ך חו"מ ס, יב.

אלא ודאי כיון שנעשה השטר לדעת אותו פוסק שנהגו לפסוק כמותו תו לא מצי אידך למימר קים לי כפוסק אחר ודוק כי זה טעם נכון...⁶¹
 דהיינו, כאשר קיים נוהג מסוים בציבור הרי שכל העסקאות והחוזים נעשים על דעת אותו נוהג, ויש להתחשב בכך גם אם לדעת פוסקים מסוימים אין תוקף לעסקה או לחוזה.
 הרחיב בדבר הרב אהרן עזריאל וכתב כך (ראו בדבריו שלא צוטטו כאן מקורות נוספים לשיטתו):

דאין לומר קים לי נגד המנהג כמו שכתב הרב חשק שלמה בכללי הקים לי אות צ"ד בפשיטות ובראיות חזקות ובריאיות. ותמה על הרב מוצל מאש שנסתפק בזה, דמה מקום יש להסתפק ד'מנהג מבטל הלכה' שנינו, ובכמה מקומות שקיבלו לדון כספר הפוסק ואין נוהגים לומר קים לי עד כאן דבריו. וכן העלה הרב בעי חיי... ועיין רדב"ז בחדשות סי' תתכ"ה דבמום שנוהגים לפסוק כדעת הרמב"ם אין לומר קים לי ואי תפיס מפקינן מיניה ואחריו נמשכו כל רבני האחרונים... והכל הולך אחר השורש דמנהג מבטל הלכה.⁶²
 מדבריו עולה שהנוהג הידוע שעל פיו יוצאי ארצות ערב נוהגים כדעת הש"ע ויוצאי אשכנז נוהגים כדעת הרמ"א הוא תוצאה של מנהג ישראל שגובר ומכריע את המחלוקת.

ז. הכרעה על פי חוקי המדינה

מהרש"ם⁶³ כתב שכאשר קיימת מחלוקת בהלכה, וחוק המדינה מתאים לאחת השיטות, יש להכריע את הדין על פי חוק המדינה:
 ועוד אני אומר דלפי מה שכתבתי לעיל דעכ"פ תליא במחלוקת הפוסקים אי שטר מהני להתחייב על הספק, אם כן בודאי אמרינן בזה דינא דמלכותא דינא, דלא הווי כלל נגד דין תורה כיון דגם בדין תורה הוי ספיקא דדינא...
 כוונתו היא שאמנם לדעת הש"ך⁶⁴ אין תוקף לחוק המדינה כאשר הוא מנוגד לדין תורה, אולם כאשר חוק המדינה תואם את אחת השיטות בהלכה אין הוא נגד דין תורה, ואין מניעה ללכת אחריו.

61. שו"ת רדב"ז ד, קטז (אלף קפז).

62. כפי אהרן (ירושלים תרל"ד), יב, דף קנב,ב.

63. שו"ת מהרש"ם ה, מה. משפט שלום, קצד, ד"ה כלל.

64. ש"ך חו"מ עג, לט.

הרב הרצוג כתב סברה זו מדעתו מבלי להזכיר את המהרש"ם, וראה בה דרך להכריע מחלוקות בהלכה:

ואולי גם בספק פלוגתא דרבוותא יש להסתמך בזה בדינא במלכותא.⁶⁵

במקום אחר ציטט הרב הרצוג⁶⁶ את דבריו של הראשון לציון הרב אשכנזי. הרב אשכנזי דן בדברי הרמב"ן, שכתב שאין תוקף לחוקי המדינה המכשירים שטר כאשר יש מחלוקת בין שופטי ערכאות המדינה לגבי תוקפן. על כך כתב הרב אברהם אשכנזי:

הנה יש לומר דעד כאן לא אמרוה אלא בדין אחד, דאצלינו הדין מוסכם בחסר אותה ההקנאה דלאו כלום היא. אבל היכא דהדין אצלינו בפלוגתא הוא שנוי, דדינו למי שתפס ומוחזק שזוכה, והם נהגו כחד מיניהו, דהגם שהווי מיעוטא ודאי דאזלינן בתרייהו.⁶⁷

דהיינו, כאשר חוק המדינה זהה לאחת הדעות בהלכה, גם אם זו דעת המיעוט, יש לנהוג על פי החוק. משמע מדבריו שהדברים אמורים גם כאשר מחלוקת בין השופטים.

על פי דברי המהרש"ם פסק בית הדין הגדול⁶⁸ שהתחייבות אִם לכסות את מזונות ילדיה מועילה, למרות שהתחייבה באופן שנוי במחלוקת הלכתית, זאת, מכיוון שעל פי דינא דמלכותא ההתחייבות מועילה.

הרב מתתיהו שוורץ⁶⁹ כתב על פי דברי המהרש"ם שצוואה המועילה על פי חוק המדינה מועילה גם לפי דין תורה, מכיוון שיש פוסקים המקיימים את הצוואות מסיבות שונות (מצווה לקיים דברי המת או משום מצווה מחמת מיתה וכדומה).

הרב יעזר אריאל⁷⁰ דן בהתחייבות לבצע דבר שאין בו ממש (כגון, התחייבות לפעולה), והביא את מחלוקת האחרונים בשאלה אם מנהג הסוחרים (סיטומתא) תקף בדבר שאין בו ממש כאשר הדבר מקובל. כסיוע לכך שמנהג הסוחרים תקף הוא הביא את דברי המהרש"ם, שהרי על פי דינא דמלכותא מועילה התחייבות בדבר שאין בו ממש.

65. הריא"ה הרצוג, תחוקה לישראל על פי התורה, ב, עמ' 72.

66. שם, עמ' 146.

67. הובאו דבריו בשו"ת כפי אהרן (ירושלים תרל"ד) א, יג, דף קנז, ב.

68. פסקי דין רבניים ד, עמ' 279-280.

69. הרב מתתיהו שוורץ, משפט הצוואה, עמ' תג.

70. הרב יעזר אריאל "הפרת הסכם שנחתם עם מורדים בכלא", תחומין כא, עמ' 159.

ח. סיכום

הש"ך בספרו תקפו כהן התמקד בטענת "קים לי". משמעות טענת "קים לי" היא שבכל מקום שבו יש מחלוקת הלכתית לא ניתן להוציא ממון מידי המוחזק שמא הלכה כדעה התומכת בו. עמדת הש"ך התקבלה על ידי פוסקים רבים, גם אם במגבלות מסוימות.

אולם כמה מפוסקי זמננו כתבו כי טענת "קים לי" גורמת נזק קשה לאפשרות ליישם את משפט התורה, במיוחד עקב התרבות המחלוקות לאורך השנים, שהרי כמעט בכל דיון ממוני תימצא מחלוקת והתוצאה תהיה שלא ניתן יהיה להוציא ממון מידי המוחזק.

אשר על כן כתבו כמה מן הפוסקים שיש למצוא דרך להחזיר לבית הדין את הסמכות להכריע במחלוקות. הדרך הסלולה לכך היא הסכמה מפורשת של בעלי הדין כי בית הדין יוכל להכריע במחלוקות. מעבר לכך כתב הרב זלמן נחמיה גולדברג כי בכל הסכמה לקבל את בית הדין "בין לדין ובין לפשרה" כלולה הסכמה לכך שבית הדין גם יוכל להכריע במחלוקות.

על בסיס הסכמה כזו מן הראוי כי בית הדין יפסוק הלכה אחת לכל הנידונים בפניו ללא קשר לעדה אליה הם משתייכים. זאת מכיוון שבימינו ישנו ערבוב מבורך בין העדות, ורבים כלל אינם יודעים לאיזו עדה הם משתייכים ובוודאי שאינם יודעים מהי עדתו של בעל הדין עמו עשו עסקה שהגיע לידי מחלוקת.

כמו כן, סקרנו כללי הכרעה נוספים שעל פיהם יוכל בית הדין להכריע. הכלל הראשון הוא שיקול דעתו של בית הדין, ובכפוף לכלל זה ישנם כללים נוספים:

1. על פי רוב דעות, בוודאי כאשר מדובר על רוב מובהק.
2. על פי מנהג בתי הדין להעדיף דעה מסוימת.
3. על פי מנהג המדינה לנהוג על פי דעה מסוימת.
4. על פי חוק המדינה במקום שבו הוא חופף לאחת הדעות בהלכה.